

Radowitz og det slesvig-holstenske spørgsmål i oktober 1850

AF

HOLGER HJELHOLT

AF VÆRKER, der udførligere behandler emnet, må særlig nævnes det af generalstaben udgivne: »Den dansk-tydske Krig i Aarene 1848–50«. 3. del (1887. Udarbejdet – med stor grundighed, indskyder jeg – af kaptajn I. C. Pingel), samt Alex. Thorsøe: »Kong Frederik den syvendes Regering«. II (1889). Kortfattet er Neergaards skildring i »Under Junigrundloven«. I (1892).

Med benyttelse af ikke få hidtil ubrugte kilder skildrer Jens Engberg, noget oversigtsmæssigt, de pågældende begivenheder i sin disputats fra 1968: »Det slesvigske spørgsmål 1850–1853« (citeres: Engberg). Den hypotese, han her fremsætter: at Radowitz skal have stillet Pechlin et for de danske nationalliberale fordelagtigt forslag, som disse imidlertid ikke synes at have fået kendskab til, forekommer mig, som det følgende vil vise, at savne grundlag. Beklageligvis er der desuden i hans skildring en række fejl foruden dem, der eventuelt kan forklares fra det oversigtsmæssige i fremstillingen.

Om Joseph Maria von Radowitz, fra 26. september til 2. (3.) november 1850 den officielle leder af Preussens udenrigspolitik, udgav Friedrich Meinecke i 1913 bindet »Radowitz und die deutsche Revolution« (citeres: Meinecke). Som et aktstykkessupplement hertil udkom i 1922 det af Walter Möring udgivne bd. »Josef von Radowitz. Nachgelassene Briefe und Aufzeichnungen zur Geschichte der Jahre 1848 – 1853« (citeres: Radowitz).

Den af Rigsarkivet ved Harald Jørgensen udgivne publikation: Statsrådets Forhandlinger 1848–1863. II (1956) og III (1958) citeres som Statsrådets Forhandl. hhv. II og III.

Det vigtigste kildestof (også – som meget af det følgende – benyttet af Engberg) til min undersøgelse er pakken i Udenrigsministeriets arkiv (i Rigsarkivet): »Holstens pacifikation. 1848–50«. Hvor ingen noter anføres, skal de pågældende arkivalier søges i denne pakke. Med benyttelse af aktstykker udarbejdede den danske helstatspolitiker, Fr. v. Pechlin, der i august 1850 sendtes i mission til Wien og først i november efter et ophold i Berlin vendte tilbage til København, i 1854 sin skildring: »Zur Dänischen Politik im Jahr 1850« (citeres: Pechlin). Skønt så få år efter begivenhederne indeholder den adskillige urigtigheder. At

han daterer Grundloven 5. juni til den 10., forklares måske ved hans uvilje imod den. En afskrift af Pechlins skildring findes i Rigsarkivet. Den vil blive publiceret i »Danske Magazin«.

Danske gesandters depecher og udenrigsministeriets ordrer findes i de ordinære rækker i Rigsarkivet. Depecherne fra det svenske gesandtskab i København, der beror i Riksarkivet i Stockholm, har velvilligst været udlånt til min benyttelse i Rigsarkivet. Engelske og franske depecher har jeg gennemgået henholdsvis i Public Record Office, London (F. O. = Foreign Office) og i Archives des Affaires étrangères, Paris. I Rigsarkivet findes afskrifter af depecherne fra det russiske gesandtskab i København samt film af den preussiske gesandt i London, Bunsens gesandtskabsarkiv (i Deutsches Staatsarchiv, Merseburg, Østtyskland) vedrørende det omhandlede emne og tidsrum. Hvor jeg citerer fra disse film, anføres i den pågældende note »Bunsen«.

Nærværende afhandling er en specialundersøgelse af begivenheder, som også vil blive skildret i fortsættelsen af mit arbejde »British Mediation in the Danish-German Conflict 1848-1850«. I-II (1965-66). Den er under trykning og går til London-traktaten 8. maj 1852. For at undgå for mange gentagelser søger jeg i det følgende så vidt muligt ikke at komme ind på omtale af de samtidige forhandlinger i London. Skønt Palmerstons holdning – og formentlig også den engelske presses – vel ikke var uden al indflydelse, var det dog selvherskeren over alle russere, kejser Nikolaus, der i disse år kunne optræde som voldgiftsdommer såvel i den dansk-tyske konflikt som i den preussisk-østrigske magtkamp.

1. Berlin-fredens ratifikation middel i Østrigs tyske politik

DEN 2. juli 1850 havde Danmark og Preussen i Berlin sluttet den såkaldte »simple« fred, hvorved begge parter forbeholdt sig de rettigheder, de havde før krigens udbrud. Traktatens nærmere bestemmelser skal ikke her omtales. Den sagde sig at være sluttet af Preussen i dets eget og i »det tyske forbunds navn«.

Med »det tyske forbund« var det på nævnte tidspunkt en egen sag. Man fristes til om det at anvende den røde Pimpernels vers i filmen: they seek him here – they seek him there – they seek him everywhere – men hvor var det at finde?

Den tyske revolution havde i foråret 1848 sat Frankfurt-parlamentet og en centralregering i stedet for den tidligere forbundsdag. Men Frankfurt-parlamentets forslag om en konstitutionel tysk forbundsstat under Preussens konge som kejser strandede. I efteråret 1849 enedes Preussen og Østrig om et »Interim«, indsættelsen af en forbundskommission indtil 1. maj 1850, bestående af to østrigske og to preussiske kommissærer. Denne provisoriske centralmagt havde i januar 1850 givet Preussen bemyndigelse til på forbundets vegne at lede fredsforhandlingerne med Danmark.

Overenskomsten med Østrig om et Interim indebar ikke, at Preussen opgav sine tidligere planer om inden for forbundet at skabe en snævrere union af stater under dets ledelse, en union med et fælles parlament. Jeg skal ikke gå ind på den preussiske unionspolitik, men kun nævne, at Frederik Vilhelm IV's ven fra kronprinstiden, general *Joseph v. Radowitz* (f. 1797), fra april 1849 var dennes leder, men uden at sidde i ministeriet. Han blev, som Fr. Meinecke skriver,¹ »uden ansvarlig stilling den egentlig ansvarlige leder af Preussens tyske politik«.

Det er nærliggende at sammenstille Radowitz med Bismarck, da målet for dem var det samme. Begges anskuelser var også konservativt-monarkiske. Klimaet hvori Radowitz udviklede sig, var dog vidt forskelligt fra den preussiske landjunkers. Han var af ungarsk afstamning – hans fysiognomi virker sydlandsk – tysk født, men uden for Preussen. Som ung var han i fransk krigstjeneste, senere i kurhessisk tjeneste; først i begyndelsen af 20'erne gik han over i preussisk. Han blev gift med en dame af preussisk adel, og skønt katolik i et væsentligt protestantisk miljø blev han en overbevist og ildfuld forkæmper for sin nye stats ekspansionisme. At *det* mislykkedes for ham, som *siden* lykkedes for Bismarck, skyldtes delvis, kan man godt forestille sig, den store forskel mellem de konger, de havde at støtte sig til i deres politiske bestræbelser.

Da forhandlinger mellem Preussen og Østrig om en afløser af Interim blev resultatløse, indbød Østrigs ministerpræsident Schwarzenberg sidst i april alle tidligere medlemmer af det tyske forbund til en konference i Frankfurt den 10. maj. Men Preussen og unionens medlemmer ville kun deltage i denne på betingelser. For Holsten og Lauenborg sendte den danske regering kammerherre Bernhard Bülow til Frankfurt – selvsagt til Preussens mishag.

Forbundscommissionen, der ophørte 1. maj, fortsatte ganske vist med det hverv at varetage tilsynet med forbundsejendommen, men reelt eksisterede der den 2. juli, da Preussen sluttede freden i forbundets navn, intet anerkendt organ for dette. Hvem skulle foretage den i traktaten udlovede ratifikation, bestemt til at ske i løbet af 3 uger, en frist, som dog efter Preussens anmodning forlængedes.

Efter kraftig tilskyndelse af mæglermagten, England, og billiget af Rusland gik Danmark med til en foreløbig partiel ratifikation, der omfattede Preussen og de allerfleste af de med dette i unionen forbundne stater. Udvekslingen af disse ratifikationer skete i Berlin den 6. sept. Preussens forslag om at få de øvrige, ikke i unionen repræsenterede

¹ Meinecke, s. 235.

stater til at ratificere uden eller inden en afgørelse af spørgsmålet om forbundets fremtidige organisation afviste Østrig.

Freden i Berlin anerkendtes ikke af statholderskabet i Kiel. Tværtimod gjorde dette indfald i Slesvig. Efter den danske sejr i slaget ved Isted 24.-25. juli måtte slesvig-holstenerne nøjes med at iværksætte fjendtligheder fra Holsten og det allersydligste Slesvig. Preussen foretog sig trods freden intet herimod, og den holstenske hær forstærkedes ved tilløb af preussiske soldater og officerer. Lord Palmerston trættedes ikke af i sine depecher at gentage, at Holsten som hørende til det tyske forbund ifølge freden havde at indstille kampen. Så længe fredstraktaten imidlertid ikke var ratificeret af alle tyske stater, kunne statholderskabet påberåbe sig dette. Det var i øvrigt selv en revolutionær foreteelse.

Danmarks udenrigsminister var fra 6. august 1850 helstatsmanden *Holger Chr. Reedtz*. Formelt overtog han ved udnævnelsen det hverv, han før havde haft som direktør i udenrigsministeriet. I Berlin var Danmark repræsenteret ved dets chargé d'affaires H. F. R. Bielke, England, Rusland og Frankrig ved Howard, Budberg og Cintrat i samme stillinger, Østrig ved dets gesandt Prokesch von Osten. I København havde Berlin baron Werther som diplomatisk repræsentant, Østrig baron Vrints, England Sir Henry Wynn, Rusland baron Ungern Sternberg med Tegoborski som chargé d'affaires, Stockholm baron Lagerheim og grev Piper som chargé d'affaires.

I Frankfurt, hvis forsamling lededes af Østrigs repræsentant, grev Thun, som forbundspræsidiengesandt, sad, som før nævnt, for Danmark Bernh. Bülow. England var repræsenteret af den preussisk-venlige lord Cowley, Frankrig ved v. Tallenay; men da begge lande forholdt sig neutrale i den tyske strid, blev de pågældende ikke akkrediterede som gesandter ved den den 2. sept. af Østrig genåbnede »forbundsdag«.

Østrig havde ikke taget del i Tysklands uerklærede krig mod Danmark og under denne opretholdt de diplomatiske forbindelser, den sidste tid ved dets chargé d'affaires, v. Lederer. I slutningen af juli vendte baron Vrints tilbage til sin plads og overrakte den danske udenrigsminister en memoire om Østrigs syn på, hvordan striden med statholderskabet skulle løses.²

I memoiren omtales, at i henhold til fredstraktatens art. IV havde Danmark at henvende sig til forbundet for at få freden udført, inden det eventuelt selv sendte tropper ind i Holsten. Det fremhævedes, hvordan

² I. A. von Rantzau: *Europäische Quellen zur Schleswig-Holsteinischen Geschichte im 19. Jahrhundert*. I, 1934, s. 199f. – Ordre nr. 31 [29/7] 1850 til Reventlow.

Tyskland for tiden befandt sig i opløsningstilstand, og at der kun var eet middel for Danmark at gribe til for at forebygge krigen med statholderskabet, nemlig at henvende sig til det af Østrig skabte organ i Frankfurt. Dette kunne påbyde begge parter våbenstilstand og lade Holsten og Lauborg besætte ved forbundstropper, indtil en forståelse var opnået. Der ville herved beredes Preussen »en alvorlig forlegenhed«. Det måtte nemlig enten passivt finde sig heri eller modsætte sig det eller selv deltage. Det første ville det ikke, det andet turde det ikke af hensyn til Rusland, og i det tredje tilfælde ville det anerkende forbundsforsamlingens beslutninger. Forbundet ville som grundlag for en ordening gå ud fra forbundsbeslutningen 17. sept. 1846. Preussens hidtidige udelukkende indflydelse på spørgsmålet ville neutraliseres, og »forbundets« anseelse i og uden for Tyskland styrkes. – Man kan godt i stedet for forbundet sætte Østrig. Til dettes genvindelse af dets førende stilling i Tyskland tænkte det danske spørgsmål anvendt.

Foreløbigt ønskede den danske regering at holde sig uden for magtkampen mellem Preussen og Østrig. Vrints måtte efter samtaler med Reedtz og dennes ven og meningsfælle, helstatsmanden baron Fr. v. Pechlin, meddele Schwarzenberg, at Danmark ønskede at være neutral i nævnte strid og ikke var interesseret i at tjene som middel for nogen af dem til at berede den anden forlegenhed.³

Trods det mislige, som det kunne have i forholdet til Preussen at følge Østrigs forslag, besluttede Reedtz sig omkring midten af august for dette. Hertil havde Rusland rådet.⁴ Reedtz frygter, skriver Ungern Sternberg den 4. august, at vække mistanke i Preussen og nøler endnu med at henvende sig til Wien og til »plenium« i Frankfurt trods Vrints' forsikringer om, at hans regering kun venter på en henvendelse fra Danmark for at søge statholderskabet afskaffet.

I statsrådsmødet den 16. aug. erklærede Reedtz, at han anså det for nødvendigt »med Ruslands samtykke at slutte sig til Østrig«, hvis Danmark skulle opnå effektiv hjælp.⁵ Trods store betænkeligheder fra ministeriets nationaldanske medlemmer vedtog man at sende Pechlin til Wien for med den derværende danske gesandt Bille-Brahe og med forventet støtte af den russiske kansler Nesselrode og baron Meyendorff, der antoges sidst i august at være i Wien, at få Østrigs ratifikation af Berlin-

³ Rantzau, anf. arb., s. 205.

⁴ Sternbergs dep. 4/8, nr. 98.

⁵ Statsrådets Forhandl. II, s. 565 ff. – Engberg, s. 100, henlægger, hvad der drøftedes den 16., til statsrådsmødet den 3. I dette første møde foreslog Reedtz Pechlin sendt til Berlin (og Wien).

traktaten og dets bistand til dens udførelse. Af den længere instruktion, som den 19. august udfærdigedes for Pechlin, skal jeg her kun nævne, at han bemyndigedes til at erklære, at Slesvig ikke ville blive inkorporeret i kongeriget, men enhver kompetence for Tyskland til at blande sig i Slesvigs forhold skulle afvises. Pechlin underrettedes også om, at vor repræsentant i Frankfurt, Bülow, var bemyndiget til, så snart »det snævrere råd« (der engere Rat) var konstitueret – det skete 2. sept. – at stille forslag om et »inhibitorium« til statholderskabet om at høre op med krigen.

Den 21. gav Reedtz Bille-Brahe meddelelse om Pechlins rejse for at få Østrig til uafhængigt af Tyskland, skønt selvfølgelig i forbundets navn (!) at tage interventionen i Holsten i sin hånd.

I Berlin opholdt Pechlin sig kun en enkelt dag (fra 22. til 23. aug.), tog så til Dresden i håb om her at træffe Nesselrode, som han imidlertid først den 4. sept. traf i Teplitz. Han fik af denne besked om resultatet af hans og Meyendorffs forhandlinger med Schwarzenberg om det danske spørgsmål.⁶ Det var ved disse lykkedes russerne at få den Vrints medgivne memoire ændret noget i dansk favør. Fortolkningen af forbundsbeslutningen 17. sept. 1846 forbeholdtes dog officiose forhandlinger mellem Danmark og Østrig. Da Pechlin nævnte den kommende partielle ratifikationsudveksling med Preussen, erfarede han, at Schwarzenberg var utilfreds med, at vi overhovedet indlod os derpå. Ruslands stilling i en eventuel konflikt mellem Preussen og Østrig ved en østrigsk intervention i Holsten fik Pechlin intet bestemt at vide om. Han fik det indtryk, at Rusland ønskede, at Frankfurts eventuelle intervention skete i forståelse med Preussen.

Den 5. sept. kom Pechlin til Wien og forhandlede den følgende dag først med Meyendorff, så med Schwarzenberg, hvilken sidste han kendte fra sin sendelse i februar 1849 til Wien. Schwarzenberg ytrede stor misfornøjelse med, at Danmark indlod sig på den partielle ratifikationsudveksling med Preussen. Denne skete, som ovenfor nævnt, samme dag.

I Berlin fik Bielke Østrigs uvilje herimod at mærke ved et besøg af dets gesandt her, Prokesch von Osten.⁷ Denne handling, sagde Prokesch, vilde

⁶ I Pechlins beretning 9. sept. til Reedtz hedder det, at han i Teplitz havde en 2 timers samtale med Nesselrode, der sammen med Meyendorff havde drøftet »vort anliggende« med Schwarzenberg i Salzburg, Ischl og Wien. I Pechlins fremstilling: »Zur Dänischen Politik im Jahr 1850« hedder det, at Nesselrode sagde: »Ich komme von Wien und Ischl, und habe während fünf Tage eigentlich nichts gethan als in Ihrer Sache zu negociiren . . .«. Engberg, der ifølge sine noter skal have kendt begge kilder, lader s. 100 Meyendorff være til stede i Teplitz – hvad begge kilder udtrykkeligt modsiger – og lader – også i strid med kilden – de af Nesselrode omtalte »5 dage« alene være tilbragt i Wien.

⁷ Bielkes dep. 13/9, nr. 19.

gøre det vanskeligere for Danmark at få den ønskede hjælp, end havde det henvendt sig alene til Frankfurt og afvist »Preussens Sirenesang«. Prokesch' mening, skriver Bielke i sin depeche, er formentlig den, at i så fald ville Frankfurt have fået en anden og større betydning, og Preussen havde givet efter. »Her er altså«, fortsætter han, »den hængsel, hvorom striden drejer sig. Skal Preussen eller Østrig lede Tyskland; for dette spørgsmål er det følgeren, at vi må lide og bløde, imedens man udtømmer alle spidsfindighedens og intrigens hjælpekilder«.

I Wien trak forhandlingerne mellem Pechlin og Schwarzenberg i langdrag. De drejede sig dels om forståelsen eller gyldigheden af forbundsbeslutningen 17. sept. 1846 og dels om Østrigs fordring som vederlag for sin hjælp, at Danmark skulle få de venligtsindede magter, navnlig Rusland, til at anerkende forbundsdagen i Frankfurt.

Den 12. sept. meddelte Pechlin Schwarzenberg, at Bülow foruden at anmode Frankfurt om at ratificere fredstraktaten opfordrede forsamlingen til at kræve af statholderskabet, at det undlod at overskride Ejderen og reducerede hæren til $\frac{1}{3}$. Man ønskede, skrev Pechlin – i forståelse med Meyendorff – , at Østrig opfordrede Preussen til samtidig med et inhibitorium fra Frankfurt, at anmode statholderskabet om at følge det. Gjorde statholderskabet dette, var Danmark rede til at indkalde den i manifestet 14. juli udlovede forsamling af ansete mænd fra kongeriget og hertugdømmerne til behandling af monarkiets fremtidige organisation. Afslog statholderskabet, burde Østrig – evt. sammen med Hannover – foretage eksekutionen.

Da Pechlin den 24. skrev til Reedtz, havde Schwarzenberg endnu ikke svaret på noten af 12. Pechlin sendte alligevel denne dag den af ham udarbejdede memoire om, hvorfor Frankfurtsamlingen burde anerkendes som forbundsdag, til Nesselrode. Men han bemærkede i brevet til denne, at det var i Danmarks interesse, at magternes anerkendelse først fulgte efter Frankfurts vedtagelse af ratifikationen og inhibitoriet. Noget i samme retning havde han dagen før sagt Schwarzenberg. I meddelelsen til Reedtz havde Pechlin i øvrigt fremhævet det for Danmark ulykkelige i den kurhessiske forfatningsstrid. Kurfyrsten og hans minister var ved et forfatningsbrud kommet i konflikt med befolkningen og hæren og havde – trods medlem af unionen – anmodet Frankfurt om beskyttelse. Tilsagn herom blev givet. Preussen, der også havde etapelinier at bevogte i Kurhessen, protesterede mod Frankfurts beslutning (af 21. sept.) og iværksatte militære forholdsregler. Det så ud, som ville dette spørgsmål og ikke det danske udløse konflikt mellem de to antagonistiske.

2. *Radowitz preussisk udenrigsminister. Hans kommissionsforslag af 17. oktober*

ANSVARET for Preussens stilling i den kurhessiske konflikt overtoges af Radowitz, der den 26. sept. udnævntes til udenrigsminister.

Ved denne udnævnelse, skrev Bielke den 1. okt., er der i hvert fald vundet det, at generalen nu træder frem som den ansvarlige rådgiver, »til hvis ord og handlinger man kan holde sig, uden i den grad at være udsat for, at en skjult indflydelse tilbagekalder deres betydning, som under hans forgænger«. Men, fortsatte Bielke, for Ruslands og Østrigs regeringer og monarker er Radowitz »en højst uvelkommen personlighed«. Et ministerium Radowitz, skal zar Nikolaus have sagt, er en krigserklæring mod hele Europa.⁸

Under det forestående opgør med Østrig var det for Preussens politiske stilling yderst uheldigt, at det ved sin militære støtte til den slesvig-holstenske revolution og sine ekspansionslyster her havde bragt sig i modsætning ikke blot til Rusland, men til vestmagterne. Ganske vist kunne Preussen regne med det engelske hofs sympati, men denne evnede næppe at dreje engelsk udenrigspolitik kurs. Palmerstons henvendelser til Preussen om at få den holstenske aggression standset fortsatte.

Radowitz søgte nu ved en mere imødekommende holdning over for disse end forgængeren Schleinitz at forskaffe sig engelsk velvilje. Han prøvede yderligere, som vi nedenfor skal se, ved selvstændige preussiske forslag til løsning af striden at hindre Østrig i at bruge den i dets politik til genoprettelsen af den gamle forbundsdag.

Bielke fik først den 4. okt. Radowitz i tale.⁹ Denne havde for øvrigt meddelt de fremmede diplomater, at var han selv forhindret i at modtage dem, kunne de henvende sig til R. v. Sydow, som blev udnævnt til understatssekretær i udenrigsministeriet. Bielke fortæller i sin depeche om samtalen med Radowitz, at han i ham fandt »en alvorlig mand med særdeles forekommende og høflige former, som med stor uforbeholdenhed udtalte sig om sagerens stilling, navnlig i hertugdømmerne«. Om disse uforbeholdne udtalelser giver Bielke ingen besked, da det ikke er mit »hverv at skrive historie«, men kun politiske rapporter. Til Howard havde Bielke dog fortalt, at Radowitz ønskede (foreslog) Nordslesvig knyttet til Jylland, Sydslesvig til Holsten og Danmark nært forbundet med Tyskland [Preussen].¹⁰

⁸ Meinecke, s. 452.

⁹ Dep. 4/10, nr. 27.

¹⁰ F.O. 64/320:6/10, nr. 121.

Howard havde allerede straks efter Radowitz' udnævnelse haft en længere samtale med ham for at opnå hans samarbejde ved en ordning af spørgsmålene om Holsten og Slesvig.¹¹ Radowitz søgte i denne at bagatellisere Preussens forbindelser med statholderskabet. Skylden for den nuværende tilstand lagde han på Østrig, der havde nægtet at ratificere Berlin-traktaten og brugte spørgsmålet i dets tyske politik. Preussen anerkendte ikke forsamlingen i Frankfurt, sagde han, og ville ikke anerkende nogen handling af denne som udført i det tyske forbunds navn, men tværtimod modsatte sig en sådan. Sendte Frankfurt tropper til Holsten, ville Preussen hindre deres passage. Da Howard så spurgte, hvad man ville foretage sig, om talen var om hannoverske tropper, var Radowitz' svar: »vi vilde ikke tåle det«. Til sagens ordning tænkte han sig eventuelt en særlig kommission med et preussisk og et østrigsk medlem samt et medlem for de andre tyske stater.

Howards opfattelse efter samtalen var, at skulle der gøres en ende på striden, måtte stormagterne bruge deres indflydelse for at få kongens autoritet genoprettet.

Omkring den 20. sept. forlod Meyendorff Wien for over Teplitz at tage til Berlin og her få afskedsaudiens hos kongen. Det skete den 1. okt. Den russiske chargé d'affaires, Budberg, der allerede i nogen tid havde repræsenteret Rusland – og fortsatte hermed – beklagede over for Cintrat, at det så længe forud havde været bestemt, at Meyendorff skulle forlade Berlin.¹² Ellers kunne kejseren have vist sit mishag med Radowitz' udnævnelse ved en pludselig tilbagekaldelse af Meyendorff.

Under sit Berlin-ophold meddelte Meyendorff den 5. okt. Radowitz en russisk depeche med truende opfordring til Preussen om at få gjort ende på den holstenske revolution.¹³ Nesselrode, der havde bemyndiget ham hertil, mente, at depechen ville gøre sin virkning, selv på Radowitz. Han var i øvrigt utilfreds med, at Schwarzenberg nok ville have Ruslands støtte, men ikke følge dets råd: Måske kunne udnævnelsen af Radowitz da være en gavnlig lære for ham. Formentlig ville udnævnelsen desuden bevirke, at kejseren tidligere sendte Gortschakoff tilbage til Frankfurt.

I forbindelse med denne udtalelse skal anføres, at Meyendorff sagde Howard, at han troede, Rusland ville akkreditere en gesandt ved Frankfurt, så snart denne forsamling havde ratificeret fredstraktaten og udstedt

¹¹ F.O. 64/320:28/9, nr. 105.

¹² Cintrats dep. 1/10, nr. 85.

¹³ Lettres et papiers du chancelier Comte de Nesselrode, 1760–1856. Extraits de ses Archives . . . IX, s. 318f. – F.O. 64/320: 6/10, nr. 119.

inhibitoriet til statholderskabet. – Vi kan ikke unddrage Østrig vor støtte, skrev Nesselrode 3. okt. til Meyendorff, hvis det i den holstenske sag optræder med bestemthed og uden at lade sig standse af Preussens opposition.¹⁴

En vis virkning af den russiske depeche kan formodentlig skønnes i de samtaler, som Radowitz nogle dage efter havde med Howard og Cintrat.

I depeche af 30. sept. til Howard var Palmerston gået i rette med Schleinitz' standpunkt, at Holsten som en tysk stat burde skilles fra Danmark, men alligevel bevare forbindelsen med det ikke-tyske Slesvig.¹⁵

Da Howard læste denne depeche for Radowitz, tog denne afstand fra sin forgængers udtalelser.¹⁶ Preussen havde ingen egen interesse i spørgsmålet, påstod han, og havde intet imod opretholdelsen af Danmarks integritet, når ordningen accepteredes af de interesserede parter. Han omtalte derefter de gjorte forslag: hertugdømmernes forbindelse, Slesvigs selvstændighed – og mente, der kunne findes et 3. eller 4.; ville Palmerston foreslå noget, ville han, Radowitz, være yderst villig til at overveje det. At holstenerne som en præliminær foranstaltning burde nedlægge våbnene, ville han dog ikke indrømme, og han ønskede, at Palmerston skulle påvirke Østrig til at skille dette spørgsmål ud fra dets almindelige tyske politik. En væbnet intervention i Holsten af Frankfurt ville Preussen, gentog han, aldrig finde sig i. Howard bemærkede hertil, at det var selvmodsigende at nægte selv at udføre fredstraktaten og at hindre andre i at gøre det. Preussen optrådte herved på samme vis som Østrig, brugte spørgsmålet i dets tyske politik. Da han yderligere nævnte, at Preussen ved dets holdning bragte sig i modsætning til de Danmark venligtindede magter, navnlig Rusland, sagde Radowitz, at han havde taget alt dette i betragtning.

Den 11. læste Howard for Radowitz en ny depeche fra Palmerston, der indeholdt kritik af Schleinitz' standpunkt til spørgsmålet om det danske monarkis integritet.¹⁷ Radowitz gentog ønsket om, at Palmerston på ny skulle optræde som mægler, og erklærede sig overbevist om, at en ny mægling ville krones med held. Pechlin, der af Magenit, hvem Howard havde tilskrevet, hørte herom, betegnede forslaget som kun et nyt forsøg på at få udførelsen af freden væk fra Frankfurt.¹⁸

¹⁴ Nesselrode: anf. arb. IX, s. 320.

¹⁵ F.O. 64/312: 30/9, nr. 31.

¹⁶ F.O. 64/320: 9/10, nr. 124.

¹⁷ F.O. 64/312: 30/9, nr. 35. – F.O. 64/320: 12/10, nr. 133.

¹⁸ Pechlins dep. 14/10.

Samme dag som Howard havde Cintrat en længere samtale med Radowitz.¹⁹

I sin beretning herom konstaterer Cintrat først, at der består en forbindelse mellem det danske og det hessiske spørgsmål. Ganske vist har Rusland sagt ikke at ville blande sig i Tysklands indre forhold, men begrænse sin aktion til det første spørgsmål. Men dette ville være vanskeligt. Har det engang anerkendt forbundsdagen, vil det være nødt til moralsk, om ikke aktivt, at støtte den ved alle dens afgørelser.

Til Cintrat sagde Radowitz om det danske spørgsmål, at vel var det ikke betryggende for Preussen at se Østrig og Rusland forenede i dette; men hellere end underkaste sig Frankfurts afgørelser ofrede Preussen sin sidste daler og sin sidste mand. Med hvilken ret ville Rusland i øvrigt alene afgøre det danske spørgsmål? Havde Frankrig ikke, spurgte Radowitz, her en mægtig stemme? Var det i fransk interesse at lade Preussen bukke under i kamp mod alle? Frankrigs og Preussens interesser var sammenfaldende, hævdede han, og de burde nærme sig hinanden. Preussen ønskede præsidentens magt opretholdt; han havde genoprettet ordenen. I det danske spørgsmål var Preussen rede til forståelse, og det ville kunne ordnes på 24 timer, »hvis vi [?] var alene«. – Cintrat afholdt sig, skriver han, fra enhver udtalelse, der kunne binde hans regering.

Den 14. kunne Howard meddele Palmerston dels, at Preussen havde modtaget en ny russisk opfordring til hurtig ordning af det holstenske spørgsmål, da kejseren ellers kunne nødes til at tage forholdsregler for at skaffe fred i Norden, og dels at ministerpræsidenten, grev Brandenburg, dagen efter ville tage til Warschau i særlig mission for at påvirke zarens holdning til gunst for Preussen.²⁰

At dette kunne tiltrænges, fremgår af Nesselrodes depeche 15. okt. fra Warschau til Meyendorff.²¹ Kejseren, hedder det her, er meget ophidset mod Preussen, kejserinden – Frederik Vilhelm IV.s søster – mod Østrig og Schwarzenberg. Meyendorff skulle sige Schwarzenberg, at denne måtte få inhibitoriet udstedt, hvis han ikke ville forværre de udmærkede dispositioner, som kejseren havde m.h.t. Tyskland [o: angående anerkendelse af forbundsdagen]. Nesselrode håbede, at Brandenburgs og Schwarzenbergs nærværelse i Warschau ville være nyttig, særlig hvis Meyendorff kunne gøre den sidste mere tilbøjelig til at indgå kompromis

¹⁹ Cintrats dep. 12/10, nr. 88.

²⁰ F.O. 64/320: 14/10, nr. 139 og 141. – Bielkes dep. 14/10, nr. [33].

²¹ Nesselrode: anf. arb. IX, s. 321.

med Preussen. Han meddelte Meyendorff, at han næste dag ville forelægge kejseren den rapport, de sammen havde udarbejdet i Dresden, hvorefter Gortschakoffs komme til Frankfurt var gjort afhængig af vedtagelsen af inhibitoriet og beslutningen om at udføre det.

Som grundlag for Brandenburgs forhandlinger i Warschau, hvortil han ankom den 17., lå en af Radowitz udarbejdet betænkning.²² Under ingen omstændigheder, siges det i denne, ville Preussen anerkende Frankfurtsforsamlingen. De nærmere forslag til løsning af den indre tyske strid skal jeg ikke her omtale. Om det holstenske spørgsmål hedder det, at Preussen ikke ville vanskeliggøre dets løsning. For at skaffe et organ til udførelse af freden foresloges at indkalde til en fri konference af alle tyske stater, med mindre de mellemstore stater ville give Preussen og Østrig et kommissorium for fredens udførelse.

Radowitz' ønske om, at Palmerston skulle fremsætte nye mæglingsforslag, vandt ikke indpas hos denne. Han tvivlede på, skrev han den 22. til Howard, at England for tiden kunne komme med et forslag, der havde udsigt til at antages.²³ Han forstod heller ikke, hvorfor fredsprælimerne 10. juli 1849 ikke kunne udgøre grundlag for det endelige arrangement. Men først måtte fjendtlighederne ophøre, og det var åbenbart, at Preussen i betragtning af dets indflydelse i Holsten var nærmest til at bevirke dette.

Hvorvidt ankomsten til Berlin den 15. af Napoleons nære ven, den forfængelige og intrigerende franske politiker V. F. de Persigny, har relation til Radowitz' ovenfor nævnte samtale med Cintrat, får stå hen. I instruktionen for ham af 14. siges, at Frankrig lige så lidt som England ønsker at blande sig i den indre tyske strid.²⁴ Men, hedder det videre, Preussen bør ikke glemme, at dets holdning i den danske sag kan nærme stormagterne til Frankfurt. Det pålagdes Persigny at opfordre Preussen til omgående at løse det danske spørgsmål på en for Europa (!) tilfredsstillende måde.

Da Persigny den 17. havde en længere forhandling om sagen med Radowitz, kunne denne meddele, at han gjorde forsøg på at komme om ved »dette fatale spørgsmål«, til hvilket Preussen ved dets hidtidige politik var lænket.²⁵

Radowitz skrev nemlig samme dag en længere depeche til den preus-

²² Meinecke, s. 471 f.

²³ F.O. 64/312: 22/10, nr. 47.

²⁴ Dep. 14/10, nr. 24, til Persigny.

²⁵ Persignys dep. 21/10, nr. 89. — Sml. Radowitz' optegnelse 12/10 om »den væhængnisvollen schleswigschen Händel«, hvortil Preussen er lænket. Radowitz s. 321.

siske gesandt i København, Werther, af følgende indhold.²⁶ Det konstateres først – lidt sent forekommer det! – at ratifikationen af Berlin-freden nu endelig må anses for endt. Preussen ønskede fredelige og gavnlige forbindelser mellem Danmark og hertugdømmerne (!) genoprettede, og det ville være fuldt tilfreds, når man herved som i successionssagen opfyldte alle retskrav og tog hensyn til alle det tyske forbunds rettigheder (!). Nu ville Danmark jo sikkert henvende sig til det tyske forbund om udførelse af fredens art. IV. Det havde henvendt sig til Frankfurt om ratifikationen, ja ladet en afsending tage del i den derværende forsamlingsforhandlinger. Ved nærmere overvejelse måtte den danske regering kunne sige sig, at vel kunne den herved, som det var sket, få freden ratificeret, men mere ville den heller ikke kunne opnå. Preussen anerkendte nemlig ikke Frankfurt som det tyske forbund, og en evt. i Frankfurt vedtaget militær indskriden i Holsten ville Preussen ikke tåle.

Danmark burde derfor vælge en anden vej. Man måtte lade det tyske forfatningsspørgsmål foreløbigt henstå og danne en særlig kommission ad hoc (det holstenske spørgsmål). Et forslag herom burde Danmark stille i Wien, gående ud på at forbundskommissærer, udvalgte af Preussen og Østrig, mødtes i Hamborg (eller andetsteds) for at bringe art. IV til udførelse. – Det pålagdes Werther indtrængende at anbefale dette forslag til Reedtz.

I sin nævnte samtale med Persigny fremhævede Radowitz nu, at det var fornuftigere af stormagterne at tilråde Østrig forståelse med Preussen for at få det danske spørgsmål endt end at tænde krigsluen i Tyskland ved at skubbe Østrig frem mod Preussen. Persigny lovede at påvirke Østrig og talte med Prokesch om sagen, ligeledes med Bielke. Radowitz havde også bedt om, at Frankrig ville opfordre Danmark til at vise »moderation«. Han hævdede, at han allerede indirekte havde henstillet til statholderskabet at indstille fjendtlighederne, og han ville fordoble sine anstrengelser i den retning.

Den 20. havde Radowitz en forhandling med Howard om de danske klager over preussisk støtte til den holstenske hær.²⁷ Radowitz fortalte da Howard om sit forslag af 17. og fremhævede blandt andet som en for-

²⁶ Engberg, s. 116 skriver: »den 17. oktober kom der en ny note til København fra Radowitz«. – Afskrift af depechen meddeltes den 23. af Werther til Reedtz, idet forsendelsen har taget nogle dage. – Et andet eksempel på Engbergs ilsomme postbesørgelse ses s. 105: »Den 25. sept. lod man Moltke overrække præsident Louis Napoleon . . . en anmodning fra Frederik 7. om hjælp«. Denne er ganske vist af 25. sept., men sendtes ved depeche dagen efter og blev overrakt præsidenten den 3. okt.

²⁷ F.O. 64/321: 20/10, nr. 150.

del ved det, at det ikke ville indblande England i tysk politik. Han ville evt. billige et andet forslag, forudsat det afholdt sig fra den indre tyske forfatningsstrid. Forbundets intervention ville, sagde han, betyde krig.

Samme dag, som depechen til Werther udfærdigedes, skrev Radowitz til slesvig-holstenernes temperamentsfulde våbendrager i London, den preussiske gesandt Bunsen.²⁸ Det var 1. gang, hedder det, at han over for ham havde lejlighed til at udtale sig om det slesvig-holstenske spørgsmål, skønt han kendte Bunsens særlige interesse for det, og det under de øjeblikkelige forhold var blevet af højeste vigtighed. Han fremhævede Østrigs brug af det til fordel for »den såkaldte forbundsdag«. Skønt Preussen aldeles ikke kunne anerkende ratifikationen i Frankfurt som en forbundsbeslutning, var freden nu billiget af de derværende repræsentanter, hvorfor man, selv om Koburg-Gotha endnu manglede, kunne anse ratifikations sagen som væsentlig endt.

Radowitz gik derefter over til at omtale den Werther sendte instruktion, hvoraf kopi vedlagdes. Det var, hævdede han, i Danmarks interesse, om det ville opnå pacifikationen så hurtigt som muligt, at vende blikket fra Frankfurt og i Wien gøre Preussens forslag til sit samt ved egne beslutninger vedrørende hertugdømmerne at fremme freden. Bunsen skulle søge at få Palmerston til at understøtte Preussens forslag.

I statsrådsmødet 25. okt., i hvilket Reedtz gav meddelelse om disse, udtrykte han som sin opfattelse, at det var for tidligt at tage stilling, før man så, hvordan tingene udviklede sig i Warschau.²⁹ Mundtlig skal han til Werther, da denne den 23. gav ham kopi af Radowitz' depeche, blandt andet have sagt, at Werther lige så godt som han selv vidste, at det holstenske som de andre tyske spørgsmål var genstand for direkte forhandlinger i Warschau mellem de to rivaliserende magters førsteministre.³⁰

3. *Våbenstilstandsforslaget. Afgørelsen i Warschau*

I sin ovenfor nævnte samtale med Persigny havde Radowitz udtalt, at han ville fordoble sine anstrengelser for at få statholderskabet til at indstille fjendtlighederne. Inden jeg går over til at skildre, hvad der kom ud af dette, vender jeg tilbage til Pechlin og hans mission i Wien.

I depeche af 14. okt. havde Howard omtalt et projekt til løsning af striden, som Meyendorff havde gjort ham delagtig i før sin afrejse fra

²⁸ Bunsen.

²⁹ Statsrådets Forhandl. III, s. 35.

³⁰ Lagerheims dep. 25/10, nr. 105.

Berlin.³¹ Meyendorff troede, Nesselrode ville billige det, men vidste ikke, hvad kejseren ville sige til det.

Projektet gik ud på en konference, evt. i Berlin, af befuldmægtigede fra England, Frankrig og Rusland om ordningen af det holstenske spørgsmål. Til denne skulle Østrig og Preussen indbydes. Indvilligede Østrig, ville det bringe de to magter sammen om denne vigtige sag; det kunne muligvis føre til en videre forståelse mellem Wien og Berlin. Meyendorff havde nævnt projektet for Brandenburg, der havde modtaget det med velvilje. Da Howard om aftenen den 14. talte med Brandenburg, der næste dag rejste til Warschau, sagde denne, at planen ikke ville møde modstand fra hans side.

Meyendorff vendte tilbage til Wien den 11. om aftenen, men først den 13. talte Pechlin med ham.³² Han spurgte Pechlin, hvorfor han ikke, medens Schwarzenberg var fraværende fra Wien, var taget til Berlin. Hertil var Pechlins svar, at han ved at forhandle i Berlin ville miste alt terræn i Wien. Meyendorff sagde i øvrigt, at før forbundsdagen vedtog inhibitoriet med evt. eksekution, blev den ikke anerkendt af Rusland. Schwarzenberg ville skuffe sig selv, hvis han troede, at Rusland bekymrede sig meget om Tyskland: »Mag es da gehen, wie es will, das ist nicht unsere Sorge; nur für Dänemark nehmen wir Theil daran, und nicht weiter«. Han ville nu overveje, hvilket sted der var af størst betydning for den danske sags afgørelse, muligvis Warschau.

Den 18. opsøgte Pechlin Meyendorff for at høre resultatet af dennes samtale med Schwarzenberg, der var vendt tilbage til Wien. Han fik da at vide, at Schwarzenberg allerede skulle have handlet efter Ruslands ønske og før sin tilbagekomst havde sendt instruktioner til Frankfurt om straks at vedtage inhibitoriet, der i tilfælde af vægring ville resultere i afsendelse af et eksekutionskorps. Helt korrekt forekommer dette nu ikke. I depeche af 21. meddelte Bülow, at Thun dagen før telegrafisk havde fået at vide, at en kurer d. 19. var afsendt med instruktioner fra Wien, og at han af Schwarzenberg var underrettet om, at man nu skulle vedtage inhibitoriet.³³ Instruktionerne ankom den 23. til Frankfurt.³⁴

I samtalen med Meyendorff havde Pechlin også fået at vide, at kejser Nikolaus, der var meget forbitret på Preussen, havde billiget alt til

³¹ F.O. 64/320: 14/10, nr. 142.

³² Pechlins dep. 14/10, nr. 10.

³³ Bülows dep. 21/10, nr. 56. – Bille-Brahe omtaler i dep. 24/10, nr. 87, at Schwarzenberg læste for ham sin depeche af 19. til grev Thun.

³⁴ Bülow til Reedtz 23/10.

Danmarks fordel. Men i det tyske spørgsmål ønskede han et kompromis mellem de to tyske stormagter.

Meyendorff rådede Pechlin til ufortøvet at rejse til Berlin for at fastholde Radowitz [?] ved det tilsagn, han skulle have givet Meyendorff om at anbefale statholderskabet at adlyde et inhibitorium. Da Pechlin omtalte dette for Schwarzenberg, skal også denne have tilrådet ham at tage til Berlin. Af en efterskrift af 20. til Pechlins depeche af 19. fremgår, at »tilsagnet« stammede fra Brandenburg (sml. ovenfor). Meyendorff rejser i morgen til Warschau, skriver Pechlin; selv tager jeg i aften over Breslau til Berlin, hvortil jeg venter at ankomme i morgen aften.³⁵

I det provisoriske fyrstekollegiums møde dagen efter meddeltes en skrivelse af 21. fra Radowitz til Werther i København.³⁶ Efter skrivelsen af 17., hedder det, har Preussen fået officielt kendskab til Frankfurts beslutning af den 3. om fredens ratifikation. Skønt Preussen ikke kan anerkende denne som en retsgyldig forbundsbeslutning, vil det i fredens interesse anse den som en gyldig og bindende viljeserklæring af de i Frankfurt repræsenterede regeringer. Det regner derfor med, at Danmark nu vil anse forbeholdet i erklæringen 6. sept. om forbundets ratifikation som opfyldt. Til slut udtaltes håbet om en snarlig overenskomst mellem alle vedkommende regeringer om de fornødne skridt til genoprettelse af en fredelig tilstand: »Vi er fra vor side altid rede hertil«. – Fyrstekollegiet billigede selvsagt, hvad Preussen havde foretaget, men noget konkret om, hvordan »en retfærdig og varig fredstilstand i hertugdømmerne« skulle genoprettes, indeholdt dets resolution ikke.

Den dag, da dette møde fandt sted, havde Bielke en samtale med Radowitz, som han refererer i depeche samme dag.³⁷ Bielke gør opmærksom på, at hans referat af Radowitz' udtalelser tillige bygger på dennes udtalelser til Howard. Den væsentlige genstand for drøftelserne var Preussens forslag af den 17. Radowitz sagde igen, det var et misgreb af Danmark at lade Bülow andrage i Frankfurt om udførelsen af art. IV. Preussen ville ikke tåle en sådan intervention. Preussen havde ingen bagtanker ved sit gjorte forslag, ønskede oprigtigt freden og det danske monarkis bevarelse, blot sagen ordnedes med tilbørligt hensyn til agnaternes evt. rettigheder. Ganske vist havde det for et år tilbage ønsket Holstens indtræden i unionen, men tanken herom var nu opgivet.

³⁵ I Altonaer Mercur 25/10 siges også i en meddelelse 23/10 fra Berlin, at Pechlin d. 21. er ankommet fra Wien.

³⁶ Se bl.a. Berlinske Tidende 29/10 og Altonaer Mercur 27/10 og 2/11. – Aktenstykke betr. das Bündniss vom 26sten Mai und die Deutsche Verfassungs-Angelegenheit 3. bd., 1851, s. 229 ff. (Bogen ikke i Kgl. Bibl.).

³⁷ 22/10, nr. 39, sml. s.d.nr. 38.

Ligeledes den 22. meddelte Frederik Vilhelms adjutant, general Gerlach, Radowitz, hvad han i det holstenske spørgsmål havde rådet kongen til.³⁸ Man burde erklære statholderskabet, at man ikke længere ville finde sig i krigstilstanden i Holsten; fjendtlighederne måtte evt. bringes til ophør ved magt; men på den anden side ville man efter evne antage sig hertugdømmernes sag. En sådan trussel ville gøre det bedste indtryk på Rusland.

Man kan formode, at det er sådanne råd fra Gerlach, der havde fået kongen til to dage før at henstille til Radowitz, om det ikke var klogt skyndsomst at lade »eine Spektakelmachende Forderung« afgå til Holsten om at slutte »våbenstilstand« under preussisk mægling og træde i underhandling med kongen af Danmark.³⁹ Statsklogskab og synet af den russiske kejsers »rappelnde Verstimmung« krævede virkelig, mente kongen, at noget gjordes.

Den 22. skrev kongen igen til Radowitz.⁴⁰ Medens Gerlach mente, man evt. med magt skulle standse Holstens aggression, nøjedes kongen med at foreslå, at i tilfælde af nægtelse skulle man erklære, at Preussen så hverken fysisk eller moralsk ville beskytte Holsten mod indmarch af et tysk ekspeditionskorps. Kongen troede alligevel, at forslaget ville få kejser Nikolaus' ansigt til at lyse op, »og alt får et andet udseende«. Vi bliver »truslen mod ikke-indmarch« kvit, den, der »som et uhyggeligt spøgelse formørker kejserens blik og forstand.«

Opgive denne trussel ville Radowitz ikke, men i nogen grad fulgtes kongens henstillinger ved den skrivelse, som dagen efter opsattes til statholderskabet.

I denne omtaltes først, at Preussen havde måttet afvente ratifikationen af Berlin-freden.⁴¹ Dette var nu sket af næsten alle medlemmer af forbundet, hvorfor traktaten kunne anses for ratificeret af dette. Den preussiske regering tvivlede ikke på, at den danske konge ville opfylde art. IV, eller at forbundet ville handle i overensstemmelse med denne og udfinde »et kompetent organ« hertil. Preussen havde tilbudt sin bistand og stillet det før omtalte forslag (af 17.).

Det hedder videre: alle medlemmer i forbundet er pligtige at rette sig efter dets afgørelse, så snart en sådan træffes af et »kompetent og af alle regeringer dertil bemyndiget organ«. Et sådant ville fuldkommen beskytte såvel forbundets som Holstens rettigheder. Fjendtlighederne burde

³⁸ Radowitz, s. 333.

³⁹ I. c., s. 327.

⁴⁰ I. c., s. 331f.

⁴¹ Trykt bl.a. i Berlingske Tidende, 6/11.

derfor standses, hvad Preussen anmodede statholderskabet om; det ønskede, at dette erklærede sig rede til våbenstilstand. Preussen tilbød herved sin mægling, og general Hahn var bemyndiget til, hvis statholderskabet antog hans tilbud, straks at gå til det danske hovedkvarter med meddelelser til dette. Endelig anførtes, at Werther ville blive bemyndiget til i København at gøre et tilsvarende tilbud om våbenstilstand, og at han skulle få den danske regering til at gå ind på en sådan på billige betingelser.

Med denne skrivelse afgik Hahn om morgenen den 24. og ankom om aftenen til Kiel, hvor han tog ind i Brandts hotel.⁴²

I depechen af 24. til Werther anmodede Radowitz denne om at meddele den danske regering Hahns sendelse. Det for Danmark ejendommelige valg af Hahn, der havde saboteret bestyrelseskommissionens virksomhed i Sydslesvig, motiveredes med, at Preussens bestemte sprog, fremført af Hahn, netop ville have størst virkning.⁴³ Det forstod sig af sig selv, siges det videre, at Preussen kun havde kunnet gøre dette skridt i forventning om, at Danmark ville vise lignende imødekommenhed. Endelig bemærkedes det, at man endnu savnede svar på forslaget af den 17.

Persigny, der den 25. indberettede begivenheden, fandt valget af Hahn fortræffeligt.⁴⁴ Han mente, alle magter nu burde søge at få Østrig til at gå ind for Preussens forslag. Modsatte holstenerne sig arrangementet, ville Preussen, havde Radowitz sagt ham, være løst fra ethvert moralsk hensyn til statholderskabet og handle i konsekvens heraf (!). Radowitz, fortsatte Persigny, tilskrev Preussens beslutning Frankrigs holdning, og Persigny så den som et resultat af hans egen tidligere mission til Berlin.

Som ovenfor nævnt, havde Radowitz den 22. drøftet det preussiske kommissionsforslag med Bielke. Man må antage, at denne har sat den lige ankomne Pechlin ind i sagen; Pechlin havde desuden den dag en drøftelse herom med den østrigske gesandt i St. Petersborg, grev Buol, der også var kommet til Berlin fra Wien. Han medbragte en forsonlig skrivelse fra Schwarzenberg til Radowitz.

Den 22. om aftenen sendte Pechlin Reedtz en beretning om Buols i hvert fald ikke afvisende holdning til Radowitz' forslag. Kopi heraf sendtes til Bülow.⁴⁵

⁴² Altonaer Mercur 26/10, nr. 254.

⁴³ Til Howard sagde Radowitz, at Hahn var valgt, fordi han ville indgyde statholderskabet mest tillid. F.O. 64/321: 27/10, nr. 171.

⁴⁴ Dep. 25/10, nr. 90.

⁴⁵ Gesandtskabsarkiv. Frankfurt. Ein- u. Ausgangsprotocoll. 1849-53, nr. 250: 25. okt. 1850.

Det har ikke været mig muligt – trods megen eftersøgning i udenrigsministeriets og gesandtskabets arkivalier – at finde denne beretning.

Imidlertid oplyser Pechlin i sin redegørelse fra 1854, at han straks efter sin ankomst til Berlin anmodede Bülow om i øjeblikket ikke at presse på for at få forbundsdagen til at tage beslutning »i vore sager«. Og – stadig ifølge Pechlin – skal Bülow have været på vej til præsidenten for at få ham til at udsætte vedtagelsen af inhibitoriet. Men han vendte om for at hente et lommeværk og forefandt da en senere skrivelse af Pechlin om at afvente bestemte instruktioner fra København. Nogen støtte for denne beretning forefindes ikke i Bülows depecher til København.

Den 23. havde Pechlin en timelang samtale med Radowitz såvel om det preussiske kommissionsforslag som om sendelsen til statholderskabet. Indholdet af denne samtale fremgår af de to breve, som Pechlin s.d. skrev henholdsvis til Bülow i Frankfurt og til Meyendorff i Warschau. I det første meddelte Pechlin sendelsen til statholderskabet, men pointerede, at denne ikke var noget resultat af hans samtale med Radowitz,⁴⁶ ligesom han jo heller ikke havde haft noget med det preussiske kommissionsforslag at gøre. M.h.t. forslaget om, at Hahn i tilfælde af statholderskabets villighed til våbenstilstand skulle fortsætte til det danske hovedkvarter, bemærkede Pechlin: »Men vil eller kan vi *ensidig* uden Østrig gå ind derpå?« Noget andet var det, om general Krogh bestemte sig dertil.

Radowitz, fortsatte Pechlin, ville nu ikke blot have os til ensidigt at træffe denne beslutning, men også til at foranledige Dem (Bülow) til at tage vort andragende i Frankfurt om inhibitoriet tilbage eller i hvert fald opholde beslutningen i sagen. Hertil havde Pechlin, skrev han, erklæret Radowitz ikke at være bemyndiget. Af de beslutninger, der vedtoges i Warschau, ville det afhænge, om det var heldigere, at inhibitoriet ikke var (blev) vedtaget. »Men det kan, i det mindste *for mig*, ikke være tilstrækkelig grund til at gribe ind i den *nuværende* af Rusland bevirkede og favoriserede stilling«. Videre omtalte Pechlin, at han, som før anført, havde drøftet Preussens forslag med grev Buol.

Med Buol, der samme aften skulle rejse til Warschau, sendte Pechlin Meyendorff beretning om forhandlingen med Radowitz og dennes forslag og ønsker, og at han hertil havde sagt, at man måtte afvente sagens videre udvikling i Warschau, Wien og København. Pechlin havde for Radowitz

⁴⁶ Engberg, s. 116 synes at forudsætte en sådan forbindelse. Hans bemærkning om, at sendelsen havde som »underforstået tillæg« »en deling af hertugdømmerne«, forstår jeg ikke.

nævnt Brandenburgs tilsagn til Meyendorff (se s. 69), men det forbigik Radowitz i tavshed.

Den 25. vedtoges inhibitoriet, medens ratifikationsudvekslingen skete dagen efter.⁴⁷ Bülow fandt, at var det Preussens alvorlige hensigt at tage del i pacifikationen, var dette sikkert stadigt muligt; det var ikke i Danmarks interesse at udvide kløften mellem de to tyske stormagter. Det danske anliggende var, konstaterede han, for alle parter i den indre tyske strid i højere grad middel end mål og ville kun blive løst som en følge af større afgørelser.

Den 25. sendte Pechlin Reedtz afskrifter af sine to breve af 23. samt meddelte, hvad han mente at kunne tilråde.⁴⁸ M.h.t. våbenhvileforslaget var han, ligesom Budberg og Howard (og Persigny), af den opfattelse, at den danske regering skulle vise redebon imødekommenhed. Østrig og Frankfurt havde ingen ret til at tage anstød heraf, da inhibitoriet og eksekutionen var trukket ud. Buol havde desuden sagt ham, at Østrig i det holstenske spørgsmål ville gå med til en kommissarisk behandling.

Svaret til Werther og instruktionen for general Krogh burde, skrev Pechlin, indeholde følgende: 1. våbenhvile på 6 måneder; 2. så stor en reduktion af statholderskabets hær, at den danske hær i Slesvig kunne reduceres til halvdelen; 3. Ejderen som demarkationslinje, hvis dette kunne opnås; 4. ingen indgåen af forpligtelser direkte over for statholderskabet eller Preussen, men kun over for forbundet. – Forslaget om kommissarisk behandling måtte afhænge af, hvad der besluttedes i Warschau.

Til Wulff Plessen, vor tidligere gesandt i Berlin, der havde ledsaget prins Christian til besøget hos kejser Nikolaus i Warschau, skrev Pechlin s.d., at han stærkt havde rådet København til at instruere Krogh om med Hahn at forhandle om en længst mulig våbenstilstand. Radowitz har handlet ganske behændigt, mente han, og selv nærede han ikke megen tiltro til Schwarzenbergs intervention.

Det er ikke underligt, at Bülow i Frankfurt, hvor man netop den 25. vedtog inhibitoriet, var noget uforstående over for Pechlins mistillid til Wien og fandt, at Pechlin burde have tilstoppet sine ører med voks over for sirenen Radowitz.⁴⁹ En lignende mistillid til Pechlins tilbøjelighed til en »négociation à part« med Radowitz udtrykker Skrike i brev af 31. til Bülow.⁵⁰

⁴⁷ Bülows dep. 25/10, nr. 57.

⁴⁸ Dep. 25/10, nr. 12.

⁴⁹ Bülow til Reedtz, 28/10.

⁵⁰ R. A. Filmsaml. Bülow-breve.

Den 28. modtog Werther Radowitz' depeche af 24. og meddelte straks Reedtz den. Reedtz ville høre, hvad den engelske gesandt Wynn sagde om den; hos Wynn traf han tilfældigt også Lagerheim.⁵¹ Begge tilrådede stærkt Reedtz at være imødekommende og gå med til våbenstilstand. Reedtz anså dog nærmest forslaget som en af Preussen stillet fælde for at skille Danmark fra Frankfurt og Østrig og misbilligede meget valget af den slesvig-holstensk-sindede Hahn til sendelsen.

I statsrådsmødet den 28. forelagde Reedtz de preussiske forslag.⁵² Man var enige om af hensyn til evt. bebrejdelser fra de venskabelige magter ikke at tilbagevise forslaget om våbenstilstand, men dog nøjes med foreløbig at lade denne vare 14 dage. På kommissionsforslaget kunne der, fandt man, gives et høfligt, men undvigende svar.

Samme dag opsøgte Werther Lagerheim for at få denne til at påvirke Reedtz til fordel for Preussens forslag.⁵³ Det gjorde Lagerheim også i den hensigt at ændre det uheldige indtryk, som den første læsning af Preussens forslag havde gjort på Reedtz. Denne sagde imidlertid – og med rette – at den danske regering i de preussiske forslag kun kunne se et bevis på den pression, som Warschau i dette øjeblik udøvede på Berlin, et ønske om at vinde tid uden at binde sig til nogen tvangsforholdsregel mod statholderskabet i tilfælde af dettes vægring samt et gentaget forsøg på at skabe mistillid mellem Danmark og Østrig. Man måtte, mente Reedtz, afvente meddelelser fra Warschau, London og Paris, før man tog stilling til forslagene. Alligevel ville man ikke tilbagevise dem, og Reedtz omtalte, hvad han tænkte herom at skrive til Pechlin. Lagerheim prøvede forgæves at overbevise ham om det fordelagtige i at tilbyde en længere våbenstilstand end 2 uger.

I depechen til Pechlin af 29. udtalte Reedtz, at Danmark påskønnede det sindelag, der lå bag Preussens forslag. En direkte afslutning af en våbenstilstand med statholderskabet ville dog kunne anses som anerkendelse af dette og tillige kunne bruges til styrkelse af insurgenthæren. Men Danmark var villig til en kortvarig våbenhvile (14 dage), og herom var givet ordre til general Krogh. Hvad Preussens kommissionsforslag angik, ville Reedtz først høre Wiens og andre venskabelige regerings mening. Pechlin bemyndigedes til at give Radowitz afskrift af depechen.⁵⁴

⁵¹ Lagerheims dep. 28/10, nr. 107. – F. O. 22/184: 28/10, nr. 138.

⁵² Statsrådets Forhandl. III, s. 39 ff. – Hvad Engberg, s. 117 f. lægger i, hvad han med et uheldigt udtryk kalder Hahn-planen, synes grebet ud af luften.

⁵³ Lagerheims dep. 31/10, nr. 108.

⁵⁴ Når Pechlin i sit arbejde fra 1854 tildeler Reventlow-Criminil æren for depechens redaktion, er dette formentlig urigtigt.

I en fortrolig skrivelse s.d. til Pechlin udtalte Reedtz sit allerede nævnte syn på, hvad der havde fremkaldt omsvinget i Preussens politik over for Danmark. »Erfaringen påbyder os desværre m.h.t. Preussen den største forsigtighed«. Danmark var vel ikke uvillig til at give Preussen en direkte medvirken ved pacifikationen, men agtede ikke at bringe ofre, som dets nuværende stilling ikke gav mindste anledning til. Reedtz beklagede, hvis nogle ytringer af Pechlin i brev til Meyendorff kunne give indtryk af, at den danske hærs stilling var dårlig; dette var nemlig ikke tilfældet.

Ved krigsministerens skrivelse af 29. bemyndigedes general Krogh til, såfremt Hahn henvendte sig til ham med en skriftlig erklæring om, at insurgenterne ikke ville foretage angreb på vore tropper, da at afgive en lignende fra vor side, gældende for et tidsrum af 14 dage eller så omtrent.⁵⁵ Det indskærpedes, at ingen forhandling måtte føres med insurrektionelle autoriteter. Blev der tale om en demarkationslinje, burde denne være Ejderen; i hvert fald måtte aldrig en tomme af det af danske tropper besatte terræn rømmes.

Den 24. havde Radowitz sendt Bunsen kopier af skrivelserne til statholderskabet og Werther og bedt ham underrette Palmerston om Preussens forslag. Man vil heraf se, skrev han, hvor magtpåliggende det er Preussen at få fjendtlighederne standset. Palmerston burde udøve sin indflydelse i København for at bevæge Danmark til imødekommenhed.

Den 27. måtte Radowitz meddele Bunsen, at den 1. efterretning fra Hahn kun lød på, at statholderskabet ville overveje forslagene. Men hvad kunne man kræve mere af Preussen, end dette allerede havde gjort, nemlig indtrængende at have henstillet til statholderskabet at standse krigen. England ville, mente han, dog sikkert ikke forlange af Preussen, at det opgav hele sin stilling i det tyske forfatningsanliggende for at overlade pseudoforbundsdagen at afgøre det slesvig-holstenske spørgsmål. Holstens pacifikation kunne ikke ske med udelukkelse af Preussen.

I en længere fortrolig skrivelse af s.d. til Bunsen udtalte Radowitz sig om, hvad han havde tilsigtet at opnå ved sendelsen til statholderskabet. Det var i preussisk interesse at forekomme skridt fra Frankfurt til Holstens pacifikation. Blev en våbenstilstand afsluttet, fjernede man den europæiske interesse i anliggendet. Stormagterne ville så ikke længere have nogen anledning til intervention og forbundsdagen ikke til umiddelbar indskriden. Pacifikationen var da i det mindste for tiden ikke bevirket af forbundsdagen, men af Preussen, hvad der ville styrke dettes stilling. Det mente Radowitz også ville være tilfældet, selv om Hahns sendelse blev uden resultat; thi Preussen havde dog gjort et forsøg.

⁵⁵ Krigsmin. Kopibog IV for 1850, nr. 768.

Radowitz gik derefter over til at omtale det forslag, som Meyendorff mundtligt havde drøftet med Brandenburg: at Preussen samtidigt med forbundsdagen eller umiddelbart efter udstedte et inhibitorium til statholderskabet. Dette forslag havde han ikke kunnet gå ind på, da det kunne betyde en indirekte anerkendelse af forbundsdagen. Med det nu af Preussen tagne skridt havde Persigny udtalt sin store tilfredshed; Radowitz forventede også Englands påskønnelse, og at England ikke bistod Frankfurt. Der var større ting til afgørelse end det holstenske spørgsmål; og Preussen truedes af en mægtig koalition. I en efterskrift udtalte Radowitz – og med rette – sin tvivl om troværdigheden af de alarmerende rygter om fransk-russisk intervention mod Preussen, som *The Times* den 24. havde bebudet.⁵⁶

Som nævnt mente Radowitz, at selv et negativt udfald af Hahns sendelse ville medføre nogen bedring i Preussens forhold til de andre stormagter. Statholderskabets holdning kuldkastede hans håb om at opnå større resultater.

Først den 28. afgav statholderskabet sit svar. Originalen leveredes Hahn. Den kielske departementschef, A. P. A. v. Harbou, der virkede som mellemmand mellem Kiel og Berlin, fik en kopi og en nærmere begrundelse til Radowitz.⁵⁷ I svaret nævntes statholderskabets gamle forslag om delegerede fra det og fra kongeriget at mødes i Hamborg til forhandling. Radowitz' forsikring om, at det kommende organ for forbundet ville værne Tysklands og Holstens interesser, fortolkede det sådan, at det betød et Slesvig-Holsten i fælles selvstændighed over for kongeriget. Men på 6 nærmere betingelser var det villigt til våbenstilstand, der burde sluttes på eet år. Statholderskabet gik herved, mente det, til grænsen af, hvad det kunne forsvare over for landet. Betingelserne var, som *Morning Chronicle's* korrespondent skrev fra Hamborg, »aldeles latterlige og har et udseende, ligesom man vil gøre nar af Danmark«. ⁵⁸ Jeg skal kun anføre den 1., der gik ud på, at Sydslesvig under våbenstilstanden skulle stilles under statholderskabets administration – ikke blot den del af Slesvig, der under bestyrelseskommissionen var besat af preussiske tropper, men også det nordligste Angel samt flækken Højer.

Sjældnen har man set større miskendelse af den foreliggende situation end den, statholderskabet her gjorde sig skyldig i. Det opfyldte derimod fuldt ud de forventninger, som den stærkt slesvig-holstensksindede historiker Max Duncker havde udtrykt i et brev dagen før til dets udenrigske

⁵⁶ Sml. Radowitz' dep. 30/10 til Bunsen, at La Hitte har dementeret artiklen i *Times*.

⁵⁷ *Altonaer Mercur*. 17/11.

⁵⁸ *Berlingske Tidende*. 13/11.

leder Karl Francke om, at det ville vise ubøjelig fasthed.⁵⁹ Nu da felttoget begyndte at blive ubekvemt for danskerne, og da man kunne vente en meget hård vinter [den indtraf ikke!], skulle statholderskabet så slutte våbenstilstand for at gøre stillingen lettere for Radowitz, »denne stakkels tåbe«! Man skulle endelig ingen broer slå for denne »charlatan i Berlin«!

Inden sikre efterretninger om udgangen af de storpolitiske drøftelser i Warschau indtraf i Berlin, havde meddelelser derfra allerede gjort Pechlin betænkelig ved hans råd til Reedtz den 25. Den 29. tilskrev han Reedtz, at Ruslands holdning ansås ugunstig for Preussen, hvad der påbød os stor forsigtighed over for Preussens forslag, hvilket også Frankfurt-beslutningen den 26. opfordrede til.⁶⁰ Gennem Budberg havde han fra Nesselrode hørt, at Brandenburg i Warschau havde indvilliget i udførelsen af det af ham til Meyendorff givne »tilsagn« (som ovenfor nævnt ikke accepteret af Radowitz) om Preussens medvirkning til, at statholderskabet efterkom inhibitoriet. Under disse omstændigheder er jeg endog, skrev han, kommet i tvivl om, hvorvidt man ikke m.h.t. Preussens forslag bør nøjes med at undlade ligefrem at afslå dem, for ikke at skabe disharmoni mellem disse og Frankfurts beslutninger. På den anden side, mente han, kunne man ikke uden Preussens medvirkning vente, at statholderskabet billigede en våbenstilstand som foreslået. »Sjælden var dage mere skæbnesvangre end de nuværende«.

I et privatbrev samme dag til Reedtz nævnte Pechlin, at han siden den 23. ikke havde forhandlet med Radowitz, men ganske vist tilbragt et par aftener hos ham og hans familie. Morgenbesøg havde han undladt, da han jo ikke havde fået noget hverv overdraget i Berlin og ville undgå skin af at forhandle med Radowitz.

Dagen efter, den 30., overbragte Wulff Plessen, der med prins Christian, som før nævnt, havde været i Warschau, Pechlin et brev af 27. fra Meyendorff som svar på Pechlins af 23. (se s. 73). En kostelig gave kalder Pechlin det, da han sendte Reedtz en kopi: »Det taler for sig selv og imod enhver indladen sig med Preussen, der er i strid med indholdet af denne skrivelse«.

Forholdet mellem Meyendorff og Pechlin var blevet så intimt, at Meyendorff i brevet kaldte ham »Mein theuerster Freund«. Meyendorff kritiserede Radowitz' forslag og valget af Hahn som sendemand samt betvivlede med rette, at statholderskabet herved ville bringes på fredelige tanker. Danmark burde holde sig til Frankfurts inhibitorium. Vi vil,

⁵⁹ Max Duncker: Politischer Briefwechsel. Herausgg. v. Johs. Schultze. 1923. S. 32.

⁶⁰ Dep. 29/10, nr. 13.

skrev Meyendorff, tage os den frihed at anvende Radowitz' formel: »*Wir dulden nicht*« for det tilfælde, at Preussen vil lægge materielle hindringer i vejen for forbundshjælpen: »ikke vi, men Preussen eller rettere Radowitz truer«. Danmarks berettigede mistillid til Preussen burde dog ikke få det til at udelukke Preussen fra pacifikationen.

Den 30. meddelte nu Budberg Radowitz en depeche fra Nesselrode med kritik af formen for Radowitz' henvendelse til statholderskabet og med oplysning om kejserens stilling, i fald Preussen skulle forsøge at hindre Frankfurts intervention i Holsten.⁶¹ Hertil skal Radowitz have sagt, han var villig til at tilbagekalde alt, hvad Schleinitz havde udtalt om det holstenske spørgsmål, og gå med til konferencer af stormagterne, men tåle forbundets intervention ville han ikke. Der er også ting, som kejseren ikke vil tåle, riposterede Budberg.

Trods den harme, som Nesselrodes depeche vakte hos såvel Radowitz som kongen, mente den sidste, at det måske var klogt, om man nu gav Hahn yderligere pålæg, der svarede noget til tankegangen i Nesselrodes ønsker.⁶² Sådant ville også, fandt han, styrke Brandenburgs stilling i Warschau.

Den skrivelse til statholderskabet, som er dateret den 30.,⁶³ er affattet i denne ånd og adskiller sig derved fra den af 23. Radowitz udtalte sin forundring og beklagelse over, at statholderskabet ikke med en eneste stavelse omtalte Preussens udtrykkelige og alvorlige forlangende om, at det skulle afholde sig fra enhver aggression. Dette forlangende gentoges derfor på det bestemteste; dets opfyldelse var en absolut betingelse for, at noget organ for det tyske forbund kunne yde Holsten virksom beskyttelse.

Det preussiske forslag om en våbenstilstand, fortsatte Radowitz, gjaldt udtrykkelig en militær; kun en sådan var mulig for tiden, og spørgsmålets politiske side måtte forbeholdes det tyske forbund. Men statholderskabet havde i sit svar fremsat forslag om en politisk våbenstilstand, og det var ugørligt for Preussen at være mellemmand ved en sådan. Det var dog stadig villigt til at mægle ved en rent militær, og Hahn skulle oppebi statholderskabets svar. Tog dette intet hensyn til Preussens velmente råd, måtte Preussen ophøre med yderligere mægling og lade sin fremgangs-

⁶¹ F.O. 64/321: 30/10, nr. 176. – Pechlins dep. 1/11, nr. 15.

⁶² Radowitz, s. 337f.

⁶³ Hos Radowitz anføres, at kongens brev, dateret den 30. kl. 8¹/₂ aften, har foranlediget skrивelsen til statholderskabet. Hvorvidt dette kan stemme med, at Persigny i dep. af 30., nr. 92, meddeler, at han lige kommer fra Radowitz, der har underrettet ham om svaret til statholderskabet, får stå hen.

måde bestemme af de det påhvilende forpligtelser. Hvilke disse var, udtalte Radowitz sig ikke om, men det ligger nær at tyde udtalelsen som vilje til at medvirke ved en standsning af aggressionen.⁶⁴

Den 31. læste Pechlin for Radowitz det danske svar (af 29.) på Preussens forslag.⁶⁵ Radowitz var da, skriver Pechlin, »i meget mild stemning«; Wulff Plessen siger i sin beretning, at hans tone var »meget nedstemt«. Radowitz sagde Pechlin, han havde ønsket, at Danmark i Wien havde anbefalet Preussens forslag om en kommissarisk behandling, hvilket var den eneste praktiske måde at komme ud af sagen på. Han ville, Pechlin igen skulle skrive dette til København. Denne afslog dog, da hans sendelse til Wien netop havde tilsigtet at udvirke Frankfurts beslutning; Danmark var repræsenteret dér og anerkendte forbundet.

Pechlins opfordring til Radowitz om at anmode statholderskabet om at rette sig efter inhibitoriet ved en analog deklARATION fra Preussen fik denne til at udbryde: De vil altså, vi skal underkaste os Frankfurt-eksekutionen? Pechlin mente ikke, at Preussen derfor behøvede at opgive sit standpunkt i den indre tyske strid, men nævnte deklARATION kunne medvirke til forsoning i denne usalige tvist.

Om morgenen den 31. var Brandenburg vendt tilbage fra Warschau og kunne gøre rede for forhandlingernes resultater. Afgørende for disse havde Ruslands standpunkt været, sådan som Nesselrode den 28. havde præciseret det i svaret på Schwarzenbergs forespørgsel om Ruslands stilling i tilfælde af konflikt mellem Østrig og Preussen i det kurhessiske og holstenske spørgsmål. I det første ville Rusland ingen direkte del tage, men støtte Østrig moralsk. Men hvad det andet angik, ville Rusland, når Frankfurt vedtog inhibitoriet, akkreditere en gesandt der; modsatte Preussen sig afsendelsen af et evt. forbundskorps til Holsten, ville Rusland anse sig som værende i krig med Preussen. I det tyske spørgsmål ønskede Rusland forsoning mellem de to magter. Østrig havde derfor her måttet gøre forskellige indrømmelser og bl.a. måttet gå med til, at der skulle afholdes frie konferencer til drøftelse af det tyske forfatningsspørgsmål.

Om formiddagen den 1. nov. havde Pechlin en samtale med Brandenburg.⁶⁶ Han udtalte for denne, at Preussens med inhibitoriet »analoge

⁶⁴ Uden at ville tillægge det for stor betydning skal jeg nævne, at den danske overkommando i beretning af 31. okt. omtalte, at den med Hahn følgende adjutant på rejsen gennem Hamborg og Kiel fortroligt skal have sagt nogle preussiske officerer, at preussiske tropper, om fornødent, ville blive beordrede til at opløse den slesvig-holstenske hær. Premiermin. journalsag 153/50.

⁶⁵ Pechlins dep. 1/11, nr. 14.

⁶⁶ I. c.

deklaration« måtte gå ud på, at nu havde hele Tyskland ratificeret freden, og hele Tyskland ville have den opfyldt. Hertil burde Preussen knytte en bestemt opfordring til statholderskabet om at rette sig efter inhibitoriets pålæg. Brandenburg erklærede sig enig heri, men man måtte dog ikke af deklARATIONEN udlede en anerkendelse af Frankfurt som forbundsdag.

I sin beretning til Reedtz om denne samtale føjede Pechlin til, at Reedtz efter forbundsbeslutningen af 26. ville forstå, at der nu ikke mere kunne være tale om våbenstilstandsforhandlinger med Preussen. Sådanne måtte evt. straks afbrydes.

I et privat brev til Reedtz den følgende dag udtrykker Pechlin sin henrykkelse over den af Rusland bevirkede vending: »Vive notre Empereur!« Han indrømmer nu, at hans forslag af 25. (dep. nr. 12) til Reedtz var forhastede: »Jeg galoperede noget i nr. 12 og forledte Dem til at følge i min noget for raske galop [trapp]«. Selv om han roser Reedtz for »Deres fortræffelige begrænsning af våbenhvilen til 14 dage«, synes han nærmest at regne ham for »medskyldig«, medens han kalder Bülow, som han også havde påvirket, for »skyldfri«.

Brandenburgs indrømmelser til Rusland i Warschau fremkaldte ministerkrise i Berlin. Den 2. nov. indgav Radowitz sin afskedsbegæring, som bevilgedes dagen efter. Brandenburg overtog udenrigsministeriet, men ramtes af alvorlig sygdom, der den 6. bragte ham døden. I disse dage fungerede da Manteuffel, der siden efterfulgte Brandenburg som ministerpræsident, midlertidigt som udenrigsminister.

Statholderskabets svar af 2. nov. på Radowitz' ovenfor omtalte skrivelse af 30. okt. var absolut afvisning.⁶⁷ Det ville ikke gå med til nogen militær våbenhvile på et for fjenden (Danmark) ugunstigt tidspunkt, hedder det. Havde der eksisteret et organ for det tyske forbund, ville man have taget skyldigt hensyn til dette. Men at et sådant ikke eksisterede, fremgik af meddelelsen om inhibitoriet, som lige var kommet fra Frankfurt. Det nægtede man at anerkende og henviste til, at Radowitz gentagne gange og for nylig til den danske regering havde erklæret ikke at ville tåle nogen i Frankfurt besluttet intervention.

Den 4. må man i Berlin have været ukendt med dette svar. Man sendte nemlig denne dag telegrafisk instruktion til Hahn med krav til statholderskabet om øjeblikkeligt svar på Preussens mæglingstilbud.⁶⁸ Ved et nej til dette havde Hahn straks at returnere til Berlin. Instruktionen inde-

⁶⁷ Berlingske Tidende 22/11.

⁶⁸ F.O. 64/325: Bunsen til Palmerston 8/11.

holdt desuden, at den holstenske hær havde at trække sig tilbage bag Ejderen. Dagen efter meddelte Manteuffel Pechlin, at Hahns mission havde været resultatløs.⁶⁹ At Wien både misbilligede denne og den danske regerings ikke helt afvisende holdning til Preussens forslag, forstår sig af sig selv.⁷⁰

På meddelelsen om inhibitoriet fra Frankfurt reagerede statholderskabet den 5. med et længere indlæg, hvor bl.a. nævntes, at Preussen ikke anerkendte Frankfurt og ikke ville tåle dettes intervention.⁷¹ Bülow kalder det »en forelæsning over hertugdømmernes politiske og retslige historie«, men ikke »så velskrevet som mange tidligere«. ⁷² Når statholderskabet her tildeler Frankfurtparlamentets beslutninger i april 1848 en væsentlig andel i det skarpe brud med fortiden, har det undladt skyldigt hensyn til den provisoriske regerings manifest af 24. marts. – Den 6. meddelte Francke Duncker, at statholderskabet havde svaret såvel Berlin som Frankfurt kun at ville vige for magten.⁷³

Hvordan det videre gik med det slesvig-holstenske spørgsmål og i den indre tyske strid, som Warschau-forhandlingerne langt fra havde gjort ende på, skal ikke her behandles. Jeg skal til afslutning kun nævne, at flere af de i det foregående omtalte hovedpersoner i november forlader scenen i Berlin. Den vigtigste, Radowitz, tog den 6. ophold i Erfurt. At han stadigt stod højt i kongens gunst, viste sig ved den ham senere i samme måned overdragne mission til England med forslaget om en preussisk-engelsk alliance.

Pechlin var den 11. rede til at vove sig ud på Østersøens bølger trods den orkan, der havde raset mellem den 19. og 20. august, da han begav sig ud på sin langvarige diplomatiske mission. Havet viste sig nu venligere. Da han den følgende (eller næstfølgende) aften ankom til karantæne i Klampenborg, lå aftenrødens skær over de dybblå bølgers lette krusninger. Inde på kysten hilste Dyrehavens majestætiske bøge den hjemvendte.⁷⁴

Persigny, som man så ofte havde set i fortrolig, konspiratorisk drøftelse med Radowitz, og som havde anbefalet de andre diplomater, også Pechlin, imødekommenhed over for Preussen, forlod først Berlin den 21.⁷⁵

⁶⁹ Pechlins dep. 5/11, nr. 16. – Sml. F.O. 64/321: 5/11, nr. 187.

⁷⁰ Persigny's dep. 11/11, nr. 100. – Afskr. af Schwarzenbergs dep. 25/11 til Vrints.

⁷¹ Altonaer Mercur 16/11.

⁷² Dep. 9/11, nr. 18.

⁷³ Max Duncker: Politischer Briefwechsel, s. 34.

⁷⁴ Pechlin.

⁷⁵ Dep. 21/11, nr. 104.

Bielke udtrykte dagen efter i et brev til Reedtz⁷⁶ som sin »uforgribelige mening, at vor sag ej har lidt noget virkeligt tab ved hans bortfjernelse herfra. Hans uvidenhed om vor interesse og hans forfængelighed i forbindelse med de mest åbenbare Napoleonske drømmerier ledte ham til ord og handlinger, som var af tvivlsom nytte, og til at rose sig at have udrettet, hvad han ej havde gjort, eller som ingen tænkte at gøre«.

Da Bielke skrev dette, var tre uger forløbet, siden Pechlin gav udtryk for sin henrykkelse over Warschau. De mellemliggende begivenheder – som mange følgende – kan vist godt karakteriseres med Bielkes ord i nævnte brev:

»Hver gang vi synes at nærme os den frelsende kyst, kommer der et nyt bølgeslag, som atter kaster os ud i det oprørske tyske hav . . . «

ZUSAMMENFASSUNG

Radowitz und das schleswig-holsteinische Problem Oktober 1850

DER Friedensvertrag vom 2. Juli 1850 in Berlin zwischen Dänemark und Preussen im Namen des deutschen Bundes bedeutete, dass Preussens direkte Unterstützung der schleswig-holsteinischen Insurrektion gegen Dänemark aufhörte. Preussen tat aber nichts um zu verhindern, dass das schleswig-holsteinische Heer nach dem Frieden in Schleswig einrückte und nach einer Niederlage die Feindseligkeiten gegen Dänemark von Holstein aus fortsetzte. Das dänische Heer unterliess es, den Feind nach Holstein hinein zu verfolgen. Den Friedensartikeln zufolge hatte Dänemark auch die Pflicht, sich vor einem solchen Schritte an den deutschen Bund zu wenden, damit dieser die Insurrektion zum Aufhören bringe.

Es bestand aber leider zu dieser Zeit kein allgemein anerkanntes Organ für den deutschen Bund, an welches Dänemark einen solchen Antrag, oder die Frage wegen der Ratifikation des Friedensvertrags richten konnte. Der Grund hierfür war in der herrschenden Rivalität zwischen Preussen und Österreich um die Oberherrschaft in Deutschland zu suchen. Das Angebot des Frankfurter Parlaments an Preussens König von der deutschen Kaiser-Krone und einer demokratischen Verfassung war bekanntlich von Friedrich Wilhelm IV abgeschlagen worden. Dagegen hatte Preussen nachher eine Union von namentlich norddeutschen Staaten gebildet und eine Unionsverfassung vorbereitet. Der leitende Politiker dieser preussisch-konservativ-monarchistischen deutschen Politik war der Freund Friedrich Wilhelms, General *Joseph v. Radowitz*, gewissermassen ein Vorläufer Bismarcks. Erst Ende September wurde er offiziell, als Aussenminister, Leiter dieser Politik.

Mit russischer Hilfe hatte Österreich die alte, vormärzliche habsburgische Monarchie wieder errichtet. Der Ministerpräsident, Fürst Schwarzenberg, setzte sich das Ziel, durch Wiederherstellung des in den Revolutionsjahren abgeschaff-

⁷⁶ Vedlagt dep. 22/11, nr. 49.

ten Bundestages in Frankfurt Österreichs frühere Vorherrschaft in Deutschland erneut einzuführen. Er lud im Frühjahr 1850 die verschiedenen Bundesmitglieder ein, Abgeordnete nach Frankfurt zu schicken. Auch Dänemark sandte einen.

Der Berliner Friedensvertrag wurde von den meisten der zur preussischen Union gehörenden Staaten ratifiziert, Österreich und seine Bundesgenossen schlugen aber die Ratifikation ab und behaupteten, dass eine solche in Frankfurt vorgenommen werden müsse, d.h., dass Preussen die Union aufgeben und zu den deutschen Verfassungszuständen von vor der Revolution zurückkehren sollte. Das wollte Preussen nicht.

Da Preussen der holsteinischen Aggression gegen Dänemark freien Lauf liess, hatte dieses kaum eine andere Wahl als Österreichs Beistand zu suchen. Hierzu rief auch Russland. Ende August schickte die dänische Regierung ihren früheren Bundestagsgesandten, Fr. v. Pechlin, nach Wien zu Verhandlungen mit Schwarzenberg. Dieser forderte als Gegenleistung für eventuelle Hilfe, dass Dänemark seinen Wunsch um Anerkennung der Frankfurter Versammlung als gesetzliches Organ des Bundes bei den Dänemark freundlich gesinnten Mächten unterstütze. Russland erklärte sich auch späterhin dazu bereit, vorausgesetzt aber, dass Frankfurt die holsteinische Insurrektion unterdrücke.

In der zweiten Hälfte des Monats September schien es aber, als sollte der in Kurhessen entstandene Verfassungsstreit den direkten Anlass zu einem kriegerischen Zusammenstoss zwischen Österreich und Preussen geben. Der Kurfürst erbat sich die Hilfe Frankfurts, und diese wurde ihm in Aussicht gestellt.

Am 26. September wurde Radowitz zum preussischen Aussenminister ernannt, nun war er also auch offiziell Leiter von Preussens deutscher Politik. Russlands Kaiser nannte es eine »Kriegserklärung« gegen »ganz Europa«, einschränkend kann man wohl sagen gegen Österreich und Russland. Unter diesen Umständen suchte Preussen selbstverständlich Stütze bei den Westmächten, Frankreich und England. Hier stiess es aber auf die verhängnisvolle schleswig-holsteinische Frage, da beide Mächte den Wunsch hegten, die holsteinische Aggression zum Aufhören zu bringen. Nicht ohne Behendigkeit versuchte Radowitz diese Frage von dem deutschen Machtkampf zu trennen, was im Aufsatz ausführlich dargestellt wird. Erwähnt werden in diesem sowohl sein Kommissionsvorschlag vom 17. Okt. zur Schlichtung der Streitigkeiten, als auch sein Versuch (23.–24. Okt.) einen Waffenstillstand zwischen Dänemark und Holstein herbeizuführen. Auch dieser wurde – durch die exorbitanten Forderungen Holsteins – unmöglich gemacht. Dänemark verhielt sich hier abwartend – mit gutem Grund, denn auf dem Ende Oktober in Warschau stattfindendem Fürsten- und Ministerkongress erreichte Russland, dass der preussische Ministerpräsident Brandenburg versprach, nicht zu hindern, dass Frankfurt dem Aufruhr in Holstein ein Ende mache. Anfang November trat Radowitz als Aussenminister zurück. Es dauerte jedoch noch zwei Monate bis man in Holstein die notwendigen Schritte unternahm, und dann geschah es durch ein Abkommen zwischen Preussen und Österreich.